

„Ímhol jó az álomlátó! ...meglátjuk, mi lesz az ő álmaiból.” (1Móz 37,19–20)

“Behold, this dreamer cometh.

...and we shall see what will become of his dreams.” (Gen 37:19–20)

Abstract

Fifty years ago a speech was delivered. in Washington, in the shadow of the Lincoln Memorial by Martin Luther King in front of more than 200 thousand people that ultimately came to move the whole American society. The context and the speech cohere in an excellent way. In this paper, first I highlight the theological and political context of this speech, and then I give a rhetorical analysis of this address. The impact of the speech was huge. The American people have chosen *I have a dream* the best rhetorical address of the last century.

Keywords: Martin Luther King, rhetoric, civil rights movement, black theology.

Az emberiség történetében fennmaradtak olyan híres beszédek, amelyek joggal vívják ki egy-egy korszak szónoklata címet. Ilyen beszéd hangzott el ötven évvel ezelőtt Washington városában, a Lincoln-szobor árnyékában, Martin Luther King előadásában.

Martin Luther King baptista lelkész, polgárjogi aktivista és kiváló szónok volt. Rövid tanulmányomban egyrészt Martin Luther King munkásságának kontextusát vizsgálom, előbb a feketeteológiát, majd az amerikai polgárjogi harc környezetét. Ezután az elhangzott beszédet elemzem retorikai szempontok alapján.

* Literáty Zoltán (Ungvár, 1976) a Szamos partján fekvő Csenger város Ady Endre Gimnáziumában szerzett érettségi bizonyítványt, teológiai diplomát pedig Budapesten, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán (2001). Ösztöndíjként tanulmányokat Belfastban az Union Theological College-ban, valamint Utrechtben a teológiai fakultáson (Universiteit Utrecht, Faculteit Godgeleerdheid) folytatott 2001–2003 között. Doktori fokozatot a homiletika tudományterületén szerzett 2009-ben (*Homiletika és retorika. Múltbeli kapcsolatok és jelenkori lehetőségeik. Homiletika-történeti áttekintés*). Jelenleg az Érdligeti Református Egyházközség lelképásztora, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának adjunktusa. Kutatási területe: a homiletika és határtudományainak (retorika, irodalomtudomány, kommunikáció stb.) kapcsolata.

A feketeteológia

Az úgynevezett feketeteológia az 1960-as évek meghatározó teológiai irányzata volt az Amerikai Egyesült Államokban. Célja az volt, hogy teológiai fogalmakkal írja le a fekete bőrűek élettapasztalatát, valamint az is, hogy teológiai érvekkel támassza alá az emancipációs törekvéseket. A feketeteológia mozgalma a feketék öntudatra ébredésére vezethető vissza, amely egyedülálló jelenség volt az 1960-as évek amerikai társadalmában.

A feketeteológiát meg kell különböztetnünk az úgynevezett felszabadítás-teológiától, amely a dél-amerikai és jellemzően a katolikus egyház által lefedett országokban jelentkezett. Itt a fő hangsúly az elnyomottak és szegények felszabadítására esett, és ez a teológia fokozottan támaszkodott a marxista elméletekre. A feketeteológia viszont az észak-amerikai protestáns gyülekezetek keretében bontakozott ki. Az előbbi mozgalmat latin-amerikai püspökök nevei fémjelzik, az utóbbit protestáns afroamerikai lelkészek. A felszabadítás-teológia keretrendszerét a katolikus teológia segítségével érthetjük meg (például: előbb a világ megváltoztatása, s ezt követheti a teológiai reflexió), a feketeteológiát a protestáns teológiai vonulaton belül értelmezhetjük.¹ Fontos látnunk azt is, hogy bár e mozgalmak egy időben jelentkeztek, lényegi kölcsönhatás nem fedezhető fel a két mozgalom között.

A feketeteológia első jelentős lépését Joseph Washington tette meg a *Black Religion: The Negro and Christianity in the United States*² című munkájával. Washington elválasztja a feketék vallását a fehérekétől, ugyanakkor arra törekszik, hogy teológiai gondolkodásukat be tudja építeni a fehérek protestáns teológiájába.

A következő jelentős lépést Albert Cleage tette meg a feketeteológia útján. A *Black Messiah*³ című művében radikális nézetek sorát sorakoztatja fel. Úgy véli, hogy a Messiás fekete volt, akit aztán Pál fehérített ki, hogy így elfogadhatóvá tegye őt az európaiak között, és arra biztatja a feketéket, hogy szabadítsák fel magukat az elnyomó fehérek teológiája alól. A mű nagymértékben hozzájárul a feketeteológiai identitás megerősödéséhez, és teológiai érvforrást biztosított a feketeteológiáról folytatott vitákhoz. Talán az érvek is megmutatják, hogy a nevezett évtized feketeteológiája kevésbé igyekezett a tudományosság mélyítésére, de annál inkább tekintett magára úgy, mint amely a polgárjogi küzdelem egyik pillére. A folyamat tehát abba az irányba haladt, hogy a fehér- és a feketeteológia teljes mértékben megkülönböztesse magát egymástól. Ez meg is történt az 1960-as évek végére. A National Committee of Black Churchmen a feketeteoló-

¹ James Cone úgy építette fel a maga feketeteológiáját, hogy többek között barthi kategóriákkal érvelt és azokra alapozott. Emiatt több bírálat is érte, hogy tudniillik rendszere kialakításában inkább a fekete kultúrát és történelmet kellett volna alkalmaznia erőteljesebben. Cone, James H.: *A Black Theology of Liberation, Fourtieth Anniversary Edition*. Orbis Books, New York, 2010.

² Washington, Joseph R.: *Black Religion: The Negro and Christianity in the United States*. Beacon Press, Boston 1964.

³ Cleage, Albert B. Jr.: *Black Messiah*. Sheed and Ward, New York 1968.

gia lényegi célkitűzéseként határozza meg a feketék valóságos politikai felszabadítását az amerikai társadalomban. A Black Manifesto 1969-es kiáltványában a következőket olvashatjuk:

„A feketeteológia a feketék felszabadításának teológiája. Igyekszik megvizsgálni a feketék helyzetét Isten Jézus Krisztusban adott kijelentésének fényében, hogy a fekete közösség láthassa, hogy az evangélium a fekete ember életére is alkalmazható. A feketeteológia a 'feketesség' (blackness) teológiája, igent mond a fekete emberre, és kiemeli a feketéket a fehér rasszizmusból, s így kínál valódi szabadságot a fehér és a fekete embereknek.”⁴

A feketeteológia legfontosabb kérdései közé tartozott az is, hogy milyen módszerek engedhetők meg a kívánt cél eléréséhez? Így a feketeteológia gyakorlati részét a következők képezték: a keresztyén szeretet természete, az erőszakmentesség ideája és a polgári engedetlenség gyakorlása. Albert B. Cleage például elveti a Martin Luther King-féle erőszakmentesség⁵ elvét, éspedig arra hivatkozva, hogy maga King is gyilkosság áldozata lett. Ugyanakkor fel kell figyelniünk King erőszakmentes retorikájára és aktivitására, amelynek kiindulópontja maga az evangélium, és alapigéjének a *Szerecsd felebarátodat, mint magadat* etikai útmutatást tartotta.

Az erőszakmentes teológia

Martin Luther King nagyon vágyakozott arra, hogy eljusson Indiába,⁶ és a helyszínen ismerkedhessék meg Gandhi erőszakmentes és egyben sikeres politikájával. Ez a vágya 1959-ben teljesült, és bevallása szerint is hatásosan alkalmazta az Indiában megismert módszereket. Meg kell jegyezni, hogy mindkettőjükre Lev Tolsztoj *Az Isten országa közöttetek van* című rövid műve gyakorolt nagy hatást. Ebben Tolsztoj keresztyén evangéliumi alapokon, azaz Jézus tanítása alapján érvel az erőszakmentes ellenállás mellett.⁷

Kingre nagy hatást gyakorolt még Reinhold Niebuhr és Paul Tillich, valamint Bayard Rustin is. Ugyanis, amikor King elkezdte munkásságát, Rustin tanácsadóként támogatta őt. Rustin erős befolyásának köszönhető az is, hogy King az erőszakmentesség mellett tette le a voksát; az sem mellékes, hogy 1963-ban éppen Rustin volt az egyik fő szervezője annak a washingtoni menetelésnek, ahol aztán el is elhangzott King híres beszéde. King 1964-ben kapta meg a Nobel-békedíjat, s ezzel ő lett a legfiatalabb azok között, akit ezzel a díj-

⁴ Az idézet forrása: McGrath, Alister E.: *Bevezetés a keresztyén teológiába*. Osiris, Budapest 1995, 112.

⁵ Cleage, Albert B. Jr.: *i. m.* 202.

⁶ Clayborne Carson et al. (eds.): *The Papers of Martin Luther King, Jr. Volume V: Threshold of a New Decade, January 1959 – December 1960*. University of California Press, Berkeley 2005, 231. Ld. http://mlk-kpp01.stanford.edu/primarydocuments/Vol5/July1959_MyTriptotheLandofGandhi.pdf (Letöltés: 2013. nov. 22.)

⁷ Uo. 149., 248., 269.

jal tüntettek ki. A díj elfogadásakor elmondott beszédében is az erőszakmentességre hívta fel a figyelmet:

„Korunk életbevágó politikai és erkölcsi kérdésére az erőszakmentesség a válasz. Az emberiségnek túl kell lépnie az elnyomáson és az erőszakon, éspedig az elnyomás és az erőszak alkalmazása nélkül. A civilizáció és az erőszak két, ellentétes elképzelés. [...] Előbb vagy utóbb rá kell jönnie a föld minden emberének, hogy miként élhetünk békében, és ezt a kozmikus gyászdalt így kell átalakítanunk a testvériség teremtő zsoltárává. Ha ezt akarjuk elérni, akkor az embernek olyan módszerrel kell felülemelkednie minden emberi konfliktuson, amely elutasítja a bosszút, az agressziót és a megtorlást. Ennek a módszernek az alapja a szeretet.”⁸

King polgárjogi tevékenysége

Martin Luther King az 1950-es évek derekán polgárjogi aktivistaként jelent meg a politikai élet színterén. 1955-ben, amikor megszervezték a híres Montgomery buszbojkottot, és létrehozták a Montgomery Improvement Association egyesületet, ennek vezetője Martin Luther King lett. A bojkott annyira jól sikerült, hogy egy év elteltével a busztársaság a gazdasági csőd szélére jutott. Kinget többször bebörtönözték, házat pedig bombatámadás érte, de a szövetségi bíróság az erőszakos megfélemlítések és a bírósági huzavona ellenére is törvényellenesnek nyilvánította a szegregációs törvényt. Ez a politikai győzelem az amerikai polgárjogi mozgalom első lépése, és úgy tekintenek rá, mint amely a modern polgárjogi mozgalmak kezdete is. A mozgalom megerősödött, King pedig megalapította 1957-ben a Southern Christian Leadership Conference (SCLC) nevű ellenállási mozgalmat, amelynek vezetője is lett. Az SCLC létrehozása két célra tekintett: a mozgalom javára fordítani a fekete gyülekezetek erkölcsi és morális erejét; kihasználni a fekete közösségek nyújtotta szervezeti előnyöket és lehetőségeket az ellenállási akciók megszervezése érdekében.

King több mint egy és negyed millió kilométert utazott, sorra meglátogatta a fekete közösségeket, és egy év alatt 208 szónoklatot tartott előttük,⁹ elhangzott szónoklataiból pedig könyvet szerkesztett *The Montgomery Story* címmel.¹⁰ Egyik legismertebb szónoklata, amely az *Adj nekünk szavazólapot!* címet viseli, a Prayer Pilgrimage for Freedom demonstráción hangzott el Washingtonban, 1957 májusában. Ez volt King első olyan szónoklata, amely igen nagy közönség, azaz

⁸ Martin Luther King Jr. – *Acceptance Speech*. Ld. Nobelprize.org. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1964/king-acceptance_en.html (Letöltés: 2013. nov. 25.) “If this is to be achieved, man must evolve for all human conflict a method which rejects revenge, aggression and retaliation. The foundation of such a method is love.”

⁹ Warren, Mervyn A.: *King Came Preaching: The Pulpit Power of Dr. Martin Luther King, Jr.* InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois 2001, 41.

¹⁰ King, Martin Luther Jr.: *Stride Toward Freedom: The Montgomery Story*. Beacon Press, Boston 2010.

több mint 25 000 ember előtt hangzott el. Azon a májusi napon, amikor több szónoklatot is tartott, ez volt az utolsó, s egyben az első olyan beszéde, amelyet a Lincoln-szobor árnyékában mondott el. Ennek a szónoklatának hatására akaratlanul is 16 millió fekete bőrű amerikai vezérszónokává emelkedett, „akik majd bárhova követik őt”,¹¹ ahova csak hívja őket. A feketék követeléseit az 1965-ben elfogadott választójogi törvényben teljesültek. Az viszont már a politikai érdek karikatúrája volt,¹² amikor hét évvel később éppen King egykori ellenfele, George Wallace kezdett az afroamerikaiak szavazataira vadászni az elnöki székért folytatott kampányban. George Wallace, az egykori alabamai kormányzó a „legvéresebb száju” szegregacionalista és rasszista politikus volt. Nevét Martin Luther King is megemlítette a maga híres beszédében.¹³

A média jelentősége

Martin Luther King fellépéseit egyre nagyobb médiaérdeklődés kísérte a Lincoln-szobor árnyékában elmondott szónoklata után. Ettől kezdve a médiák mindig beszámoltak a déli államokban élő feketék szegénységéről, elnyomásáról, és a békés megmozdulások erőszakos szétveréseiről. Ennek köszönhető, hogy a feketék polgárjogi mozgalma az 1960-as évek legfontosabb közéleti és politikai kérdésévé lett az Egyesült Államokban. King teljes mértékben tisztában volt a média hatásával, sőt igyekezett is, hogy annak erejét saját mozgalma javára fordítsa. Törekvése nem kevés sikerrel járt. Egy nappal az után, hogy lezajlott a munkáért és a szabadságért szervezett washingtoni menet, és King elmondta a maga híres beszédét, a *New York Times* arról számolt be, hogy Washingtonban több mint ötszáz televíziós munkatárs (operatőrök, technikusok, riporterek stb.) serénykedett a legapróbb részletek rögzítésén. Minden jelentős hírközlő társaság jelen volt, és nagy munkatársi apparátust vonultatott fel az eseményen. A médiaérdeklődés nagyobb volt, mint Kennedy beiktatási ünnepségén, pedig az ott elhangzó elnöki beszéd is egyike a leghatásosabb amerikai szónoklatoknak.¹⁴

¹¹ Warren, Mervyn A.: *i. m.* 41.

¹² 1972-ben nem beszélhetünk King álmának maradéktalan beteljesüléséről. Ezt így fogalmazta meg híres beszédében: „Van egy álmom: hogy egy napon Alabama államban, ahol a kormányzó ma szünet nélkül csak a beavatkozásról és a hatálytalanításról beszél, megváltozik a helyzet, de úgy, hogy fekete kisfiúk és fekete kislányok testvérként, kézen fogva járhatnak a fehér kisfiúkkal és kislányokkal.” Ld. tovább Martin Luther King *Van egy álmom* beszédének fordítását a 634. oldalon.

¹³ 1972-ben ez volt Wallace harmadik próbálkozása, de mert nevéhez összesen négy sikertelen elnöki kampány kapcsolódik, így a történelem humora a „legbefolyásosabb vesztes” névvel illette őt. Ld. Carter, Dan T.: *The Politics of Rage: George Wallace, the Origins of the New Conservatism, and the Transformation of American Politics*. Simon & Schuster, New York 1995, 468.

¹⁴ William G. Thomas III: *Television News and the Civil Rights Struggle: The Views in Virginia and Mississippi*. Ld. <http://southernspaces.org/2004/television-news-and-civil-rights-struggle-views-virginia-and-mississippi#section6> (Letöltés: 2013. nov. 27.)

Miért is kísérte ilyen nagy figyelem Kinget és a polgárjogi mozgalmat? A híres beszéd közvetlen előzményeit az 1963-as tavaszi és nyári demonstrációk jelentették. King és egyik mozgalmi társa, Fred Shuttlesworth Amerika leginkább forrongó alabamai Birminghamre koncentrált. Birmingham azon városok egyike, amely legmegosztottabb volt faji, gazdasági és kulturális értelemben. A nagy médiaérdeklődés jelenlétében itt igyekeztek megvalósítani a szegregációs törvényekkel szembeni konfrontációjukat. Az első megmozdulás április elején történt, amelynek az lett a következménye, hogy a város beszédes nevű rasszista seriffje, Eugene „Bull” Connor több ezer embert börtönzött be. A következő megmozdulás május első napjaira esett. A fogdák és a börtönök megteltek, az ellátás akadozott. A helybeli iskolák tanulói is csatlakoztak a békés ellenálláshoz. A rendőrség rendőröktyúkkal és vízágyúkkal próbálta megállítani a békés demonstráció résztvevőit, zömében fekete bőrű gyermekeket és ifjakat. Az erőszakos oszlatásokról készült felvételek nemcsak az amerikai médiumokat járták be, hanem a nemzetközit is, és ez egyre több fehér bőrű támogatót állított a polgárjogi mozgalom oldalára. A Szovjetunió hírközléseinek egynegyedét az alabamai zavargásokról közölt brutális képanyagok és beszámolók tették ki, s ezek eljutottak Afrika szovjet érdekeltségű országaiba is. A képanyagok széles körű közzététele pedig cselekvésre ösztönözte a washingtoni adminisztrációt: Kennedy a városba vezényelte a szövetségi haderőt, és egy hónappal később, június 11-én bejelentette, hogy új, szegregációellenes polgárjogi törvényjavaslatot terjeszt a kongresszus elé.

A beszéd közvetlen kontextusa

A politikai támogatottság 1963-ban még meglehetősen instabilnak tűnt a kormányzat részéről. Kennedy elnök a megfontolt haladás híve volt, s ezért a washingtoni menetelés szervezését rendkívül részletes és az egyensúlyra kényszerítő odafigyelni kívánó egyeztetés előzte meg, amelynek az volt célja, hogy megfelelő erődemonstrációt mutasson fel a meglebegtetett törvényjavaslat mellett. A polgárjogi mozgalom megnyilvánulásai is széles palettát öleltek fel. Ennek egyik véglete az erőszakmentes passzív rezisztencia volt, a másik pedig a Malcolm X által fémjelzett radikális irány.

A kormányzat arra törekedett, hogy a menetelés ne okozzon többet ártson a kongresszusi folyamatoknak, mint amennyit használna. King elfogadta ezt az érvelést, s a washingtoni menetelés elzárkózott minden radikális irányzattól. Malcolm X emiatt nevezte el a menetelést „washingtoni komédiának”. De a kormányzattal való egyeztetések miatt King is kényes helyzetbe került. Jól tudta, hogy a törvényalkotó munka 1964-ben szinte törvényszerűen fog szünetelni az elnökválasztás miatt. Ezért Martin Luther Kingnek sürgetően kellett fellépnie 1963 augusztusában, de mégis meg kellett maradnia az erőszakmentes erődemonstráció keretein belül. Ezt a kényszert végül is hihetetlen jó érzékkel oldot-

ta fel beszédében, amely egyszerre volt sürgető és a *mostra* koncentráló, ugyanakkor nem engedett az addig képviselt erőszakmentességből sem.

A színpalak mögötti egyeztetések ellenére mégis az történt, hogy az 1963. augusztus 28-án megtartott washingtoni menetben megjelenő és mintegy negyedmillió tömeg nagyon is határozott követelésekkel vonult az utcára. A tüntetők a munkahelyi hátrányos megkülönböztetés mindennapos gyakorlata ellen tiltakoztak, és követelték az iskolai szegregáció megszüntetését. A Lincoln-emlékmű előtt felszólaló polgárjogi aktivisták is ezeket a követeléseket fogalmazták meg beszédeikben. Ha Martin Luther King nem mondta volna el a maga szónoklatát, a felvonulás inkább csak egy olyan családi piknik légkörét sugározta volna, amely nem mentes a politikai felhangoktól sem. Amikor azonban utolsóként a szónoklati emelvénnyre lépett és elmondta beszédét, a demonstráció történelmi jelentőségű eseményé lett.

„Dr. King volt az, aki a nap vége felé magával ragadta a hatalmas hallgatóságot. Addig a zárandoklat csupán nagy látványosság volt [...], a résztvevők számára inkább kirándulás, vasárnapi piknik, némi politikával színesítve. De dr. King felélesztette azt egy olyan szónoklattal, amely Amerika régi reformereinek gyötrelmes visszhangja volt.”¹⁵

Mi szükséges egy történelmi beszéd megszületéséhez? Megfelelő alkalom és egy olyan tehetséges ember, aki felismeri a szükséghelyzet adta lehetőséget, és betölti azt beszédével. Ezt tette King is, és így emelkedett a világ leghíresebb szónokai közé. Ezt az alkalmat a szónoklattan *retorikai szituáció*nak nevezi.

A 20. század második felében Lloyd F. Bitzer karolta fel a retorikai szituáció kérdését. Az 1968-ban megjelent és csupán néhány oldalas *The rhetorical situation* című cikkét újra közzétették az akkor indult *Philosophy and Rhetoric* folyóiratban, a *Contemporary Rhetorical Theory*¹⁶ szöveggyűjteményben. Bitzer úgy látta, hogy ezzel a kérdéssel korábban nem foglalkoztak eléggé konkrétan, vagyis olyan módon, ahogyan azt ő tette. Szerinte a retorikai szituáció, vagyis magyarosabban: a beszédhelyzet nem kontextus, hanem olyan kontextusok összessége, amelyek megnyilatkozásra kényszerítik a beszélőt vagy az író.¹⁷

Ezzel a témával már Gadamer is foglalkozott, amikor a kérdezést teszi meg kérdéssé, és a következőképpen fogalmaz:

¹⁵ Idézet abból a vezércikkből, amelyet James Reston, a *New York Times* riportere közölt egy nappal az ország egyik leghíresebb szónoklatának elhangzása után. Ld. <http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/topics/MLK/washdream.pdf> (Letöltés: 2013. nov. 21.)

¹⁶ Bitzer, Lloyd F.: *The Rhetorical Situation*. In: Lucaites, John Louis Condit – Celeste Michelle – Caudill, Sally (eds.): *Contemporary Rhetorical Theory: a reader*. The Guilford Press, New York 1999, 217–225.

¹⁷ Uo. 217.

„A beszédnek, amely egy dolgot fel akar tární, szüksége van arra, hogy egy kérdés feltörje a dolgot.”¹⁸

Bitzer ezt írja a retorikai szituációról:

„[...] személyek, események, tárgyak és kapcsolati viszonyok komplexitása, amelyben egy aktuális vagy lehetséges szükséglet jelentkezik, és ezt a szükségletet akkor lehet részben vagy teljességében megszüntetni, ha a szöveg (beszéd), amely ebben a szituációban megszületik, az emberi döntést és tevékenységet úgy változtatja, hogy a szükség ezáltal elmúlik.”¹⁹

Bitzer tehát úgy látja, hogy a retorikai szituáció három fő elemből tevődik össze: szükséglet (*exigence*), hallgatóság (*audience*) és korlát (*constraint*).²⁰ A szükséglet csak akkor valóságosan retorikai szükséglet, ha van mód a megváltoztatására. Ezzel Bitzer Arisztotelész gondolatait veszi kölcsön, amelyek szerint a retorika területe a valószínű és nem a szükségszerű. A hallgatóság is csak akkor retorikai hallgatóság, ha döntéshozó képessége van, vagy képes közvetíteni a döntéshozók felé. A korlát pedig azokat a kereteket jelöli, amelyekben belül a szónok mozoghat. Ilyen korlát a hallgatók attitűdje, gondolkodása, ízlése stb., de ugyanilyen korlátot jelent a beszélő személyisége és érvrendszere is.

A pillanatot King kivételes retorikai tehetsége tette különlegessé. A szónoklat helye és ideje is szimbolikus üzenetet közvetít. 1963-ban, száz évvel a tényleges rabszolgaság eltörlését követően (1863. január 1.) az abolitionista mozgalom legendás alakjának, Abraham Lincolnnak a szobra előtt a tömegre vetett tekintetének súlya alatt és szemben a Capitoliummal, mintegy a nemzet vezetőinek címezte beszéde jelentős részét, és követelte a faji diszkrimináció megszüntetését.

A következőkben a beszéd szövegét olvashatjuk F. Nagy Piroska fordításában.²¹

„Van egy álmom...”²²

Boldog vagyok, hogy ma együtt lehetek veletek. Olyan esemény ez, amely a szabadságvágy legnagyobb megnyilatkozásaként fog bevonulni hazánk történelmébe.

¹⁸ Gadamer, Hans-Georg: *Igazság és módszer*. Gondolat, Budapest 1984, 254.

¹⁹ Bitzer, Lloyd F.: *i. m.* 220.

²⁰ Uo. 221–222.

²¹ Adamik Tamás, Avar János, Bencédy János et al.: *22 híres beszéd*. Szerk. Székely Éva. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest 1995, 380–385.

²² Eredeti szövegét ld. “I have a dream...” Speech by the rev. Martin Luther King at the “March on Washington”. <http://www.archives.gov/press/exhibits/dream-speech.pdf> (Letöltés: 2013. nov. 20.) Eredeti hanganyagát pedig ld. <http://www.dump.com/dreamspeech/> (Letöltés: 2013. nov. 20.)

Száz évvel ezelőtt egy nagy amerikai – most az ő árnyékában állunk – aláírta a rabszolga-felszabadító törvényt. Ez a nagy horderejű határozat a reménység messzire ellátzó jelzőfényét villantotta fel olyan néger rabszolgák milliói számára, akiket már elsorvasztott a reménytelenség. Úgy érkezett, mint boldog virradat, amely véget vet a fogság hosszú éjszakájának.

Száz évvel később azonban szembe kell néznünk azzal a tragikus ténnyel, hogy a négerek ma sem szabadok. Száz évvel később a négerek életét még mindig béklyóba verik a faji megkülönböztetés bilincsei és láncai. Száz évvel később a négerek a szegénység magányos szigetén élnek, miközben körbeveszi őket a jólét óceánja. Száz évvel később a négerek az amerikai társadalom homályos zugaiiban sorvadoznak, és számkivetettként élnek saját országukban. Ma tehát azért vagyunk itt, hogy a világ elé tárjuk ezt a megdöbbentő állapotot.

Voltaképpen azért jöttünk hazánk fővárosába, hogy beváltunk egy csekket. Köztársaságunk megteremtői az Alkotmány és a Függetlenségi Nyilatkozat nagyszerű szavainak írásával írtak alá egy kötelezvényt, amelynek örököse lett minden amerikai. Ez a kötelezvény arra tett ígéretet, hogy minden ember biztosítékot kap az „élethez, a szabadsághoz és a boldogság kereséséhez” való „elidegeníthetetlen jogára”. Mára kiderült, hogy színes bőrű polgárait illetően, Amerika nem tesz eleget a kötelezvényének. Amerika nem tartja tiszteletben szent kötelességét, hamis csekkel fizetett néger népének; olyan csekkel, amely „elégtelen fedezet” megjelöléssel érkezett vissza.

Mi azonban nem akarjuk elhinni, hogy az igazság bankja csődbe ment. Nem akarjuk elhinni, hogy azokban a hatalmas pánccéltérvekben, amelyekben a nemzet lehetőségeit őrzik, nincs elegendő fedezet. Eljöttünk hát, hogy beváltuk ezt a csekket, mert e látra szóló csekkre fizetük ki nekünk a szabadság és az igazságszolgáltatás biztonságának gyögyonát.

És azért is jöttünk el e megszentelt helyre, hogy emlékeztessük Amerikát a most rettenetes sürgősségére. Fényűzés volna kívánni, míg csillapodnak indulataink, vagy ráfanyalodni a fokozatos fejlődés nyugtató gyógyszerére. Most jött el az ideje, hogy valóra váltsák a demokrácia ígéreteit. Most jött el az ideje, hogy a faji megkülönböztetés sötét és kietlen völgyéből kijussunk a faji igazságosság napsütötte útjára. Most jött el az ideje, hogy Isten minden gyermeke előtt kinyissák a lehetőségek kapuját. Most jött el az ideje, hogy eljuttassuk nemzetünket a faji igazságtalanság futóhomokjáról a testvériség kemény kősziklájára.

Végzetes lenne a nemzet számára, ha nem venne tudomást a pillanat sürgetéséről, ha alábecsülné a négerek elszántságát. A négerek törvényes rosszkedvének e tikkasztó nyara nem múlik el addig, míg el nem jön a szabadság és az egyenlőség éltető ősze. 1963 nem a vég, hanem a kezdet. Ha az ország, szokása szerint, megint visszatér napi foglalatosságához, kellemetlen ébredésük lesz azoknak, akik abban reménykednek, hogy a négerek kiengedték a gőzt, és majd újra megnyugszanak. Sem nyugalom, sem békesség nem lesz addig Amerikában, amíg a négerek polgárjogát nem ismerik el. A lázadás forgószele mindaddig alapjaiban rázkódtatja meg országunkat, míg fel nem kél az igazság fényes napja.

De van mondanivalóm népemnek is, amelynek lába alatt ég a küszöb, hogy bejusson végre az igazság palotájába. Miközben jogos helyünk eléréséért küzdünk, nem eshetünk az igazságtalan cselekedetek bűnébe. Ne a keserűség és a gyűlölet poharából csillapítsuk szabadságszomjunkat.

Nekünk mindig a méltóság és a fegyelem magaslatain kell megvívunk harcainkat. Nem engedhetjük meg, hogy építő tiltakozásunk fizikai erőszakká silányuljon. Újra és újra fel kell emelkednünk abba a fenséges magasságba, ahol a testi erőre lelki erővel tudunk válaszolni. A négerек közösségében tapasztalható újfajta nagyszerű harci szellem nem vezethet a minden fehérrel szembeni bizalmatlansághoz, mert fehér testvéreink közül sokan – ahogy mai, itteni jelenlétük is bizonyítja – tudatára ébredtek, hogy sorsuk össze van kapcsolva a mi sorsunkkal, és szabadságuk kibogozhatatlanul össze van kötve a mi szabadságunkkal. Egyedül nem mehetünk.

És mivel megyünk, meg kell fogadnunk, hogy előre fogunk haladni. Nem fordulhatunk hátra. Egyesek örökösen azt kérdezik a polgárjogi harcosoktól: „Mikor lesztek végre elégedettek?” Addig nem lehetünk elégedettek, amíg a rendőri kegyetlenség kimondhatatlan rémtetteinek négerек az áldozatai.

Addig nem lehetünk elégedettek, amíg fárasztó utazásoktól elnehezült testünk nem pihenhet meg az utak mentén álló motelekben és a városok szállodáiban. Addig nem lehetünk elégedettek, amíg a négerек mozgása alapvetően abban merül ki, hogy egy kisebb gettóból egy nagyobb gettóba költöznek. /Addig nem lehetünk elégedettek, amíg gyermekeink jövőjét ellopják, és olyan kiírásokkal fosztják meg őket méltóságuktól, mint „Csak fehérek számára.”/²³ Addig nem lehetünk elégedettek, amíg egy Mississippiben lakó néger nem szavazhat, és amíg egy New York-i néger azt hiszi, hogy neki nincs miért voksolnia.

Nem, nem vagyunk elégedettek, és nem is leszünk azok egészen addig, amíg „az igazság úgy nem zúdul alá, mint a vizek, s a jogosság, mint a hatalmas áradat”.²⁴

Nem feledkezem meg róla, hogy vannak köztetek, akiket nagy próbatételek és szenvedések küldtek ma ide. Vannak, akik szűk börtöncellákból érkeztek. Vannak, akik olyan vidékekről jöttek, ahol szabadságvágyukat vad üldöztetés és rendőri kegyetlenkedés fojtja el. Ti vagytok a teremő szenvedés kipróbált katonái. Abban a hitben folytassátok a munkát, hogy a meg nem érdemelt szenvedésben megváltó erő rejlik.

Mindnyájan azzal a tudattal menjete vissza Mississippibe, Alabamába, Dél-Karolinába, Georgiába, Louisianába, modern nagyvárosaink nyomornegyedeibe és gettóiba, hogy ez a helyzet valamiképpen meg tud és meg fog változni. Ne merüljünk el a kétségbeesés tengerében!

²³ F. Nagy Piroska fordításában ez a mondat nem szerepel, de elhangzott és az angol szövegek is hozzák.

²⁴ *Áradjon a törvény, mint a víz, és az igazság, mint a bővizű patak!* Ámos 5,24. Az eredeti szövegben a The American Standard Version szó szerinti idézése áll ekképpen: “justice rolls down like waters, and righteousness like a mighty stream.”

Ma azt mondom nektek, barátaim, hogy a jelen pillanat nehézségei és csalódásai ellenére van egy álomom. Olyan álom ez, amely mélyen gyökerezik az amerikai álomba.

Van egy álomom: egy napon felkel majd ez a nemzet, és megéli, mit jelent valójában az, ami a hitvallásában áll: „Számunkra ezek az igazságok nyilvánvalóak; minden ember egyenlőnek teremtett.”

Van egy álomom: egy napon Georgia vöröslő dombjain a hajdani rabszolgák fiai és a hajdani rabszolgatartók fiai le tudnak ülni a testvériség asztala mellé.

Van egy álomom: hogy egy napon még Mississippi állam is, amely ma az igazságtalanság és az elnyomás forrásától szenvedő sivatag, a szabadság és a jog oázisává fog változni.

Van egy álomom: négy kicsi gyermekem egy napon olyan országban fog élni, ahol nem a bőrük színe, hanem a jellemük alapján fogják megítélni őket.

Van egy álomom!²⁵

Van egy álomom: hogy egy napon Alabama államban, ahol a kormányzó ma szünet nélkül csak a „beavatkozás”-ról és a „hatálytalanítás”-ról beszél, megváltozik a helyzet, de úgy, hogy fekete kisfiúk és fekete kislányok testvérként, kézen fogva járhatnak a fehér kisfiúkkal és kislányokkal.

Van egy álomom!²⁶

Van egy álomom: egy napon minden völgy fölemelkedik, minden hegy és halom lesüllyed, az egyenetlen egyenessé lesz és a dombvidék síksággá! „Mert megjelenik az Úr dicsősége, látni fogja minden ember egyaránt.”²⁷

Ez a mi reménységünk. Ezzel a hittel térek vissza Délre.

Ezzel a hittel képesek leszünk kifraggni a kétségbeesés hegyéből a reménység kövét, ezzel a hittel gyönyörű szimfóniává változtatjuk nemzetünk fülsértően hamis hangjait. Ezzel a hittel és abban a tudatban, hogy egy napon szabadok leszünk, tudunk majd együtt dolgozni, együtt imádkozni, együtt harcolni, együtt börtönbe vonulni, együtt kiállni a szabadság mellett.

Ez lesz az a nap, amikor Isten valamennyi gyermeke együtt, új tartalommal énekelheti: „Hazám, én rólad, a szabadság édes országáról énekelek. Ország, ahol atyáink haltak, a zarándokok büszkesége, Minden hegyoldalról zengjen a szabadság!”²⁸ Márpedig Amerika csak akkor lehet nagy nemzet, ha ez igazzá válik.

²⁵ Az eredeti szövegben: *I have a dream today*. (Van ma egy álomom.)

²⁶ Az eredeti szöveg itt is ez: *I have a dream today*.

²⁷ Ézs 40,5.

²⁸ *My country 'tis if thee,
Sweet land of liberty,
Of thee I sing;
Land where my father died,
Land of the pilgrim's pride,
From every mountainside,
Let freedom ring.*

A My Country, 'Tis of Thee, vagy röviden *America* című amerikai hazafias dal első versszaka, amelyet Samuel Francis Smith (1808–1895) baptista lelkész írt 1832-ben.

Zengjen hát a szabadság New Hampshire csodás dombtetőiről! Zengjen a szabadság New York fenséges hegyeiről! Zengjen a szabadság a Pennsylvániai Allegheny csúcsairól! Zengjen a szabadság Colorado hófedte Sziklás-hegységéről! Zengjen a szabadság Kalifornia kerekded hegyormairól!

De nemcsak róluk: Zengjen a szabadság Georgia Kőhegyéről is! Zengjen a szabadság Tennessee Őrhegyéről! Zengjen a szabadság Mississippi minden dombjáról és halmocskájáról! Minden hegyoldalról a szabadság zengjen!

Ha szabadság zenghet, ha engedjük, hogy a szabadság zengjen minden faluból és minden falucskából, minden államból és minden városból, akkor közelebb hozhatjuk azt a napot, melyen Isten minden gyermeke, feketék és fehérek, zsidók és pogányok, protestánsok és katolikusok kézen foghatják egymást, s együtt énekelhetik a régi néger spirituálét: „Végre szabadok! Végre szabadok! Hála a Magasságos Istennek, végre szabadok vagyunk!”²⁹

Retorikai elemzés

A cím

Nem tudjuk, hogy a beszédnek eredetileg volt-e címe. Annyit tudunk, hogy Kingnek hétperces időkeretet szabtak meg (ami gyakorlatban tizenhat percesre bővült), s tudjuk, hogy a beszéd vázlatát előző este készítette el. A menet egyik szervezője, Clarence Benjamin Jones egy interjúbán azt állította, hogy King előző este, azaz 12 órával a beszéde előtt még nem tudta, miről fog beszélni másnap a tömeg előtt.³⁰ Ám túlzás lenne azt állítani, hogy Martin Luther King egy hirtelenjében összeszedett vagy összeszedetlen beszédet adott volna elő. Azt tudjuk, hogy több, úgynevezett „álom”-beszéde is elhangzott a 1960-as években, azaz az azóta szállóigévé vált „van egy álomom” szófordulat – a közhiedelemmel ellentétben – nem a washingtoni menetelés idején született meg. Ismerjük egyik beszédét, amelyet a National Association for the Advancement of Colored People egyesület előtt mondott el *The Negro and the American Dream* címmel; s azt is tudjuk, hogy ezt a szófordulatot 1963 júniusában, a detroiti tüntetésen is alkalmazta követeléseire hangsúlyozására.

De a címmel kapcsolatban még tovább kell visszamennünk a múltba, mert az álom fogalmát nem az amerikai gazdaság ihlette King esetében, hanem a Szentírás.³¹ 1961-ben King és társa, James Bevel meglátogatta az Olajfák hegye baptista templomot Albanyban, amely két héten belül a hetedik felgyújtott templom egyike volt, hogy ott istentiszteletet tartsanak a romok között. Ezen a szomorú alkalmon a Student Nonviolent Coordinating Committee egyik hölgytagja imádkozott, aki

²⁹ *Free, free, I'm free at last!*

Thank God Almighty I'm free at last!

³⁰ Jones, Clarence B.: On Martin Luther King Day, remembering the first draft of “I Have a Dream”. In: *The Washington Post*, Sunday, January 16, 2011.

³¹ Lischer, Richard: *The Preacher King, Martin Luther King Jr. and the Word that Moved America*. Oxford University Press, New York 1995, 93–94.

teljesen átadta magát az imádság lelkületének. Ebben az imádságban a Jóel próféciájából ismert álmok és látomások is megjelentek, és ez hatással volt Martin Luther Kingre. Ez a mondat, “I have a dream”, itt hangzott el először, és nem King szájából. Ezt követően King többször és több helyen mondott olyan beszédet, ahol az álom mint kapcsolóerő jelent meg a bibliai és a jóléti fogalom között. Amikor a Lincoln-szobor árnyékában az előre elkészített vázlata alapján beszélt, a befejezés előtt Mahalia Jackson gospelénekes, aki maga is fellépett ezen a napon, bekialtott Kingnek: „Beszélj nekik az álomról, Martin!”³² Így vált halhatatlanná ez a beszéd, vagyis a szónok tehetsége mellett annak a szenvedélyes önátadásnak köszönhetően, amit King az általa képviselt bibliai igazságok iránt tanúsított

Logos – tartalom

Martin Luther King ezeket mondta beszéde elején:

„Köz társaságunk megteremtői az Alkotmány és a Függetlenségi Nyilatkozat nagyszerű szavainak írásával írtak alá egy kötelezvényt, amelynek örököse lett minden amerikai. Ez a kötelezvény arra tett ígéretet, hogy minden ember biztosítékot kap az ’élethez, a szabadsághoz és a boldogság kereséséhez’ való ’elidegeníthetetlen jogára’.”

King üzenete és annak filozófiai háttere az Egyesült Államok több évszázados szellemiségének és államiságának egyik premisszája volt. Thomas Jefferson a természeti törvényből vezette le az embert megillető természetes jogok dogmáját.

„Magától értetődőnek tartjuk a következő Igazságokat: minden ember egyenlőnek teremtett, s a Teremtő elidegeníthetetlen jogokat adományozott neki: Életre, Szabadságra, a Boldogság keresésére.”³³

A természeti törvény axiómája John Locke-tól származik, tőle merít Jefferson és Lincoln is. King is erre az alapra épít, de ezt ő a törvényt transzcendentális forrásból látja igazoltnak, ugyanis ezt mondta a beszéd leghíresebb részének kezdetén:

„Számunkra ezek az igazságok nyilvánvalóak; minden ember egyenlőnek teremtett.”

A beszéd tartalma tehát így foglalható össze röviden: a feketéknek is régóta joga van a szabad élethez, s e jog érvényesítéséhez mindenkinek meg kell tennie a tőle telhetőt.

³² Branch, Taylor: *Parting the Waters: America in the King Years 1954–1963*. Simon & Schuster, New York 1989, 882.

³³ *Függetlenségi Nyilatkozat*. Ld. <http://mek.oszk.hu/02200/02256/02256.htm> (Letöltés: 2013. nov. 20.)

Felépítés és érvelés

A beszéd struktúrája könnyen megmutatkozott a hallgató előtt. A megszólított célközönség szerint a beszédet három részre lehet tagolni. A beszéd részei a következők: a négerek tarthatatlan helyzete, a polgárjogi mozgalom igazsága és a jövő reménysége.

A bevezetésben a menet tagjait szólítja meg, amely teljesen természetes. Közös talajra áll a hallgatósággal, elégedettséget fogalmaz meg, és egy nemes célt láttat meg velük. Retorikai eszköze az, hogy a beszéd elhangzása valami jó eredményre fog elvezetni, és ebben mindenki fog részesülni. Ezért érdemes meghallgatni azt.

Ezt követően a törvényhozást szólítja meg. A sürgetés erőteljes, de békés hangnemű, érvelése pedig teljesen érthető. Nem lehet arra várni, hogy majd, ha kiengedik a gőzt (ti. a „négerek”), akkor majd minden a hétköznapi mederbe kerül vissza. King arra hívja fel a figyelmet, hogy a törvényhozás most még békés körülmények között cselekedhet, de félő, hogy a feketék haragja őt magát is félresöpörheti.³⁴

Ezután saját népét szólítja meg. Őket arra igyekszik ösztönözni, hogy ne eszenek az igazságtalan cselekedetek bűnébe, ne a gyűlölet poharából csillapítsák szabadságszomjukat, és tiltakozásuk építő maradjon, nehogy fizikai erőszakká silányuljon. Érvelése arra alapoz, hogy a testi erő felett egy nagyobb hatalom létezik, ez pedig a lélek ereje.

Ezután következik a fehér emberek megszólítása. Ők mindig azt kérdezték: „Mikor lesztek végre elégedettek?” Itt sorakoznak azok a konkrét hétköznapi példák, amelyekkel King azt érzékelteti, hogy nincs megállás. Ez csakis a célba érés után történhet meg.

Ami a szónoklatot igazán magasba emeli, az mégis az, hogy King az egész amerikai nemzetet szólítja meg. Tudja, hogy az igazi megbékéléshez mindkét félre szükség van, a rabszolgatartók és a rabszolgák fiaira egyaránt. Jól tudja: „Egyedül nem mehetünk.” Ez konkrét és kritikus utalás a radikális fekete irányzatok politikájára is. Ennek az üzenetnek az egyik stilisztikai eszköze az epifora (ld. a továbbiakban).

Az álom

Ez a rész a szónoklat igazi csúcsa. Ebben a perspektivikus, szinte himnikus magasságokba emelkedő befejező harmadik egységben a reménység hangja és a hit ereje szólal meg. A Bibliából eredő, de a nagy amerikai eszményhez is szó szerint kapcsolódó „álom” kifejezés egy lapra hozza az igazság és az igazságtalanság kérdését. Isten igazsága megengedi, hogy az ifjak álmokat és látomásokat lássanak (Jóel 3) a jövővel kapcsolatban. Ezért pedig érdemes hinni és küzdeni; az

³⁴ Malcolm X és Elijah Muhamad ekkor már teljes erővel hirdették a teljes faji elkülönülést, illetve Malcom X ekkor már „Tamás bátyának” nevezi Martin Luther Kinget. Ld. <http://www.youtube.com/watch?v=-Rr-aRxItpw> (Letöltés: 2013. nov. 25.)

„amerikai álom” igazságtalansága viszont milliókat zár el ennek beteljesülésétől. De míg a szónoklat eddig számadásra hívott, most változik a kifejezőmód, és egy hívó ember rendíthetetlen ethosza jelenik meg szónoki mesterfokon. Van egy álom, amelyik be fog teljesülni. Ez hit kérdése, s King szerint ebben a hitben érdemes élni, mert ennek beteljesülése az Úr dicsőségének megjelenése lesz.

A reményteljes befejezés, a látomás teljes expanziója mindenképpen motiváló retorikai eszköz. Ez a rész teljes mértékben magával ragad sodró lendületével, hangerejével, és szinte extatikus magasságokba emelkedik.

Az ethosz felépítése

Az *allusio* – mint stílusfigura – jelentése: *célzás, rejtett utalás, sugalmazás, párhuzamba állítás.*

A szónoklat három külön forrásból merít, azaz három különböző forrásra utal, hogy megerősítse a beszélő saját ethosát. King beszéde így kezdődik eredeti nyelven: “Five score years ago a great American [...]” Ez konkrét utalás Lincoln gettysburgi szónoklatára, amely az amerikai történelem egyik legismertebb beszéde.³⁵ Lincoln így kezdte beszédét:

“Four score and seven years ago our fathers brought forth, upon this continent, a new nation, conceived in liberty, and dedicated to the proposition that ‘all men are created equal’.”

Lincoln beszéde is az emberi jogok védelmében született, így ez az utalás egyértelműen egy közösen elfogadott tekintéllyel való érvelés. Lincoln már 100 éve is ezekért az emberi jogokért emelt szót, ideje lenne komolyan venni őt (is).

„A négerék törvényes rosszkedvének e tikkasztó nyara nem múlik el addig, míg el nem jön a szabadság és az egyenlőség éltető ősze.”

Ez a mondat félreérthetetlen utalás Shakespeare III. Richard drámájának kezdő soraira, amelyet minden amerikai tanulónak szó szerint tudnia kell.

“Now is the winter of our discontent
Made glorious summer by this sun of York.”

Ennek a drámának a beemelése egyértelmű utalás arra, hogy bár Richard és Edward tulajdonképpen testvérek, olyan állandó konfliktusban élnek, amely jól jelképezi a fehérek és a feketék állandó feszültségét és folytonos harcát.

Ezzel a stilisztikai eszközzel King a saját ethosát építi fel, hiszen a Biblia igazságát, Lincoln igazságát és a nagy drámaíró igazságát is felhasználja annak érdekében, hogy saját igazságát bizonyítani legyen képes.

³⁵ Elhangzott 1863. november 19-én a Gettysburgi Katonai Temető felavatásán.

Pátosz

King két helyen is él a pátosz egyik eszközével, a szűkebb értelemben vett patriotizmus érzelmeihez kapcsolódó hatáskeltéssel. Az amerikai kultúrában a lokálpatriotizmusra való apellálás bevett szociálpszichológiai eszköz, gyakran élnek vele a politikusok.

A pátosszal először ott találkozunk, amikor hazaküldi a feketéket a déli államokba: Mississippibe, Alabamába, Dél-Karolinába, Georgiába, Louisianába. Itt mindenki azt érezhette, hogy King személyesen szólította meg őket. Másodszor pedig akkor, amikor Samuel Francis Smith baptista lelkész dalszövegét idézte:

„Hazám, én rólad, a szabadság édes országáról énekelek.
Ország, ahol atyáink haltak, a zarándokok büszkesége,
Minden hegyoldalról zengjen a szabadság!”

Nagyszerű érzékkel ragadja meg a benne rejlő lehetőséget, s igyekszik felsorolni az összes olyan északi államot, azoknak is inkább domborzati magaslatait, ahonnan sok fehér amerikai érkezett a washingtoni menetre. A magaslatok említése rejtett üzenetet is hordoz, hiszen a nemzet nagysága csak akkor valósulhat meg, ha nem alantas dolgokkal, hanem éppen fordítva, magaslatokra emelkedve tud nagyja lenni.

„Újra és újra fel kell emelkednünk abba a fenséges magasságba...”

Az északi domborzat említését természetesen a déli államok hegyeinek felsorolása követi, azaz közös felelősség, hogy északon is, délen is mindenki emelkedjék felül saját igazságain, és engedje, hogy „zengjen a szabadság”.

A pátosz másik eszközének az célja, hogy érzelmi módon is maga mellé állítsa a hallgatóságot, azaz a négerek felé érzett ellenszenvet, előítéletet szánalomba, hovatovább empátiába fordítsa át. King szeretné, ha a hallgatóság kilépne abból az előítéletből, hogy a négerek buták és lusták, és átérezné annak felelősségét, hogy a feketék minden lehetőségtől el vannak zárva. Ők azok, akik a jólét óceánjában a szegénység magányos szigetén élnek.

Az elhangzott beszéd egyre inkább azzal szembesítette a megszólítottakat, hogy noha a száz éve elfogadott Nyilatkozat mást ígért, a fehérek végül is becsapták a feketéket, és nem adták meg nekik azt a szabadságot, amelyet Lincoln garantált. Ez mindenképpen szégyenérzetet vált ki a jó szándékú vagy akár semleges hallgatóban is, mert etikai alapkövetelmény, hogy az ígéretet be kell tartani.

Analógia

A beszéd tartalmi, gondolati elemeihez King rendkívül jó érzékkel találja meg a legkifejezőbb analógiákat. Az egyik ilyen hétköznapi analógia a fedezettel bíró, vagy éppen nem bíró csekk képe. Mivel a bankkártyákat megelőző időszakban vagyunk, ahol minden munkás a legtermészetesebb módon, csekken kapja meg a fizetését, a fedezettel bíró csekk teljes érthető kép volt a tömegek

sámára. A „jó csekk” jelentését mindenki értette, hiszen mindenki tudta, hogy a nemzet csekkjéről van szó, amely minden amerikai állampolgár számára szavatolja a szabad élethez szükséges fedezetet. King arra utal, hogy az alapító atyák és a nemzet páncéltermeinek fedezete nem ürülhetett ki száz esztendő alatt. De ahogy néha a hétköznapiakban is megtörtént, akkor, amikor egy csekk mögött nem volt fedezet, akkor a papír önmagában semmit nem ér. King ezt a képet használja fel, hogy bonyolult jogi érvelések helyett erre mutasson: az amerikai nemzet – az ősök akarata ellenére – hamis csekkel kívánja becsapni a nemzet egy részét. „Eljöttünk hát, hogy beváltsuk ezt a csekket [...]” – kiáltotta King a Mall túlsó végén található Capitolium felé. Hogy a kép mennyire volt érthető, lemérhető volt a hallgatóság reakcióján.

Konkrét példák

A szónoklatban helyet kapnak a szegregáció hétköznapi példái is. Megnevezi a feketék ellen elkövetett rendőri kegyetlenségeket, bebörtönzéseket, a feketéket kitiltó moteleket és városi szállodákat, a szegénység formáit, a szavazati jog hiányát, illetve az éppen ezekhez kapcsolódó érdektelenséget az elérhetetlen célok ismeretében.

Bibliai képek

King szónoklatait minden esetben áthatották a tartalmat tökéletesen kifejező vagy arra pontos utalást tartalmazó bibliai versek, illetve tartalmak. Ezek az igeversek és ihletett képek minden esetben elmélyítették a kifejezésre váró gondolatot.

Fontos adat, hogy a 1960-as évek amerikai „átlagembere” bizonyos értelemben egyháztag volt, azaz benne élt a Biblia világában. Amennyiben a többség elfogadja, hogy a Biblia az igazságot tartalmazza, akkor a beszéd bibliai utalásai is ezt a jogot és igazságtartalmat igényelik maguknak. Soroljunk fel néhány bibliai utalást:

„Úgy érkezett, mint boldog virradat, amely véget vet a fogság hosszú éjszakájának.”	<i>Este szállást vesz a sírás, reggelre itt az újjongás. Zsolt 30,5</i>
„[...] a faji igazságtalanság futóhomokjáról a testvériség kemény kősziklájára.”	<i>...az okos emberhez, aki kősziklára építette a házát. ...a bolond emberhez, aki homokra építette a házát. Mt 7,24.26</i>
„[...] amíg az igazság úgy nem zúdul alá, mint a vizek, s a jogosság, mint a hatalmas áradat.”	<i>Áradjon a törvény, mint a víz, és az igazság, mint a bővizű patak! Ám 5,24</i>
„[...] a meg nem érdemelt szenvedésben megváltó erő rejlik.”	<i>Ellenben ha kitartóan cselekszitek a jót, és tűritek érte a szenvedést, az kedves az Isten szemében. 1Pt 2,20</i>

„Van egy álmom: egy napon minden völgy fölemelkedik, minden hegy és halom lesüllyed, az egyenetlen egyenessé lesz és a dombvidék síksággá! Mert megjelenik az Úr dicsősége, látni fogja minden ember egyaránt.”	<i>Egy hang kiált: Építsetek utat a pusztában az Úrnak! Készítsetek egyenes utat a kietlenben Istenünknek! Emelkedjék föl minden völgy, süllyedjen le minden hegy és halom, legyen az egyenetlen egyenessé és a dombvidék síksággá! Mert megjelenik az ÚR dicsősége, látni fogja minden ember egyaránt. – Az ÚR maga mondja ezt. Ézs 40,3–5</i>
---	---

Stilisztikai eszközök

Metaforák

A metafora retorikai értelemben véve a trópus névátvitelre épülő szóképe. Alapja a hasonlat, de ennél sokkal feszesebb, mert két dolog képzetének kölcsönhatása eredményezi. Vagyis: ereje szemantikai sűrítettségéből, a tartalom és a hordozó együttes jelentéséből fakad.

King beszédét elemi erővel bíró metaforák szövik át. Hadd soroljunk fel néhányat közülük:

„rabszolga-felszabadító törvény”	= „boldog virradat”
„faji megkülönböztetés”	= „bilincsei és láncai”, „sötét és kietlen völgy”, „futóhomok”, „fülsértően hamis hang”
„szegénység”	= „magányos sziget”
„Alkotmány és a Függetlenségi Nyilatkozat”	= „kötelezvény”
„igazság”	= „bankja”
„fokozatos fejlődés”	= „nyugtató gyógyszer”
„rosszkedv”	= „tikkasztó nyár”
„lázaság”	= „forgósél”
„igazság”	= „fényes nap”, „palota”, „alázúduló víz”

Ellentétek

Egymással ellentétes gondolatok hasonló szerkezetű megfogalmazása. Ez a nyelvi eszköz strukturális szinten biztosítja a szövegösszefüggést.

Lássunk erre néhány példát:

„[...] boldog virradat, amely véget vet a fogság hosszú éjszakájának.”

„[...] a négerék a szegénység magányos szigetén élnek, miközben körbeveszi őket a jólét óceánja.”

„[...] faji megkülönböztetés sötét és kietlen völgyéből kijussunk a faji igazságosság napsütötte útjára.”

„[...] a faji igazságtalanság futóhomokjáról a testvériség kemény kősziklájára.”

„1963 nem a vég, hanem a kezdet.”

„Mississippi állam is, amely ma az igazságtalanság és az elnyomás forrásától szenvedő sivatag, a szabadság és a jog oázisává fog változni.”

„Ezzel a hittel képesek leszünk kifaragni a kétségbeesés hegyéből a reménység követé, ezzel a hittel gyönyörű szimfóniává változtatjuk nemzetünk fülsértően hamis hangjait.”

Anafora

Az anafora ismétlésen alapuló alakzat, amelyben az ismétlődő nyelvi egység (szó, szintagma, mondat szerkezet) az egymást követő mondatok, verssorok, versszakok, fejezetek elején olvashatók. Például: „Száz évvel később [...]”; „Most jött el az ideje [...]”; „Addig nem lehetünk elégedettek [...]”; majd odébb: „Ezzel a hittel [...]”. King négyszer is kezdi ismétléssel az egymást követő mondatát vagy mondat egységét. A hanganyag alapján lehet csak igazán érezni, milyen hatalmas erő rejlik ebben a ritmikus ismétlésben.

„Van egy álmom.” A szállóigévé vált kifejezés kilencszer hangzik el a beszédben, ebből hatszor anaforaként, azaz mondatkezdő kifejezésként, és ugyanígy találkozzunk kilencszer a „[...] zengjen a szabadság [...]” felszólítással is.

Epifora

Az epifora szintén ismétlésre épülő alakzat, de az ismételt nyelvi egység az egymást követő mondatok, verssorok, versszakok, fejezetek végén állnak. Ezt az eredeti angol beszédben, illetve szövegben követhetjük:

“With this faith we will be able to work *together*, to pray *together*, to struggle *together*, to go to jail *together*, to stand up for freedom *together* [...]”

Interrogatio

Költői kérdés. A retorika olyan pragmatikus alakzata, amely egyszerű szöveggént is elhangozhatna, de így, kérdésként, valakinek szájába adva, nagyobb hatást képes gyakorolni.

King a fehérek szájába adja a kérdést: „Mikor lesztek végre elégedettek?” Ezzel is a beszéd patetikus erejét növeli, hiszen a kérdés életszerűsége valóban képes a szégyenérzet kiváltására.

Izokolon

Egyenlő hosszúságú szókapcsolatok ismétlődése. Ezeknek ritmikája nemcsak a szép hangzást biztosítja, hanem a gondolat gördülékeny és hangsúlyozott

közvetítését is. Ha az angol beszédet, illetve szöveget követjük, a következő két izokolonra találunk:

“*Go back to Mississippi, go back to Alabama, go back to South Carolina, go back to Georgia, go back to Louisiana.*”

“*[...] from every village and every hamlet, from every state and every city [...].*”

A formai kifejezésen túl a ritmikus felsorolás azt is közvetíti, hogy az előbbiben azok az államok kerültek felsorolásra, ahol fokozott kérdés a szegregáció, az utóbbi azt fejezi ki, hogy minden helyről zengjen a szabadság.

Litotészs

A litotészs egy fogalom hangsúlyozása, éspedig azáltal, hogy tagadjuk ennek ellentétét.

King is használja ezt az eszközt, a magyar fordításban viszont nem tudjuk visszaadni ezt. Az eredeti beszéd világosan mutatja, hogy ez a stilisztikai eszköz mennyire jól emeli ki a kívánt mondanivalót:

“I am *not unmindful* that some of you have come here out of great trials and tribulations.”

Alliteráció

Ugyanazzal a hangzóval kezdődő szavak dallamossága és lüktetése a beszéd belől. Az eredeti nyelvben a következőképpen hangzik:

“Rise from the *dark* and *desolate* [...] the *marvelous* new *militancy* [...] *trials* and *tribulations* [...].”

Hatás

1963. augusztus 28-án King előtt különböző polgárjogi szervezetek vezetői, egészen pontosan még tizenegy szónok szólt a nagyszámú tömeghez. Mondanivalójukat tekintve tartalmilag nem tértek el a King által megfogalmazott üzenetektől. Ez a nap mégis King beszéde alapján maradt emlékezetes.

James Reston, a *New York Times* riportere ezt írta a beszédet követő napon:

„King azokat a témákat érintette, amelyeket mások is, csak éppen mindenki másnál hatásosabban. Szónoklata tele volt Lincoln és Gandhi szimbolizmusával, a Biblia kádenciáival. Harcos volt és szomorú, s azzal az érzéssel eresztette útjára a tömeget, hogy nem hiába jöttek el.”³⁶

Már ott a helyszínen érezhető volt az a szinte vallásos áhítat, amelynek köszönhetően a tömeg valósággal szívta magába King minden egyes szavát. De

³⁶ <http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/topics/MLK/washdream.pdf> (Letöltés: 2013. nov. 21.)

mi volt a titka annak, hogy az a 17 perc ilyen nagy hatást tudott gyakorolni az egybegyűltekre?

A retorikai technikán túl ott állt egy ember, aki olyan mély átszellemüléssel adta át az általa képviselt tartalom igazságának erejét, olyannyira érződött rajta, hogy legapróbb kétely nélkül is hisz az igazság győzelmében, hogy egyszerűen nem lehetett nem figyelni rá. Az előadásmód – a lassú és vontatott kezdéstől a legmélyebben átélt, sodró erejű, szinte önkívületi állapotban elmondott befejezésig – erőteljesen meggyőző hatást tudott gyakorolni a hallgatóságra. Ennek a hallgatóságnak, még ha nem is a helyszínen, de tagja volt Kennedy elnök is. A hatás őt sem kerülte el. Ugyanis a szervezők a beszédet megelőzően, augusztus 28-án délelőtt fogadták Martin Luther Kinget a kongresszusban, s e találkozás után a politikusok rendkívül óvatosan fogalmaztak, és Kennedy is ugyanezen a napon fogadta Kinget és társait. A beszéd elhangzása után pedig politikai szövetségeseinek tekintette őket. Azaz: a washingtoni adminisztráció politikai értelemben is pozitívnak ítélte a beszédet, s azt felvállalta előadójával együtt.

Így hát elmondhatjuk: ha volt beszéd, amely alapvetően változtatott egy ország vezetésének döntésein, illetve a közhangulaton, akkor az Martin Luther King „álma” volt.

Befejezés

József testvérei azt kérdezik egymás között, a maguk cinikus módján: *Meglátjuk, mi lesz az ő álmából.* (1Móz 37,20) Arra a kérdésre pedig, hogy vajon beteljesült-e King álma, nehéz választ adni. Azt minden bizonnyal elmondhatjuk, hogy fél évszázad politikai, jogi és közéleti értelemben is teljesen megváltoztatva az amerikai társadalom afroamerikaiakhoz való viszonyulását. Sőt: 2008-ban az amerikaiak először választottak nem fehér bőrű elnököt Barack Obama személyében. Tehát az álom legnagyobb része valóban teljesült, bár nyilvánvaló, hogy a rasszizmus nem tűnt el teljesen az országból. Ezért King utolsó beszéde, amelyet a meggyilkolása előtti napon mondott el 1968. április 3-án, a Mason Temple (Memphis) gyülekezete előtt, még mindig érvényes:

„Nem tudom, hogy mi fog most történni. Van némi nehézségünk. De az igazán nem számít. Mert fent álltam a hegytetőn. Mint minden ember, én is szeretek élni, sokáig élni, szeretném, ha Isten hosszú élettel áldana meg. De ezzel most nem törődöm. Csak Isten akaratát akarom véghezvinni. És ő megengedte nekem, hogy ott álljak a hegyormon. Lefelé néztem, és láttam az Ígéret Földjét. Talán nem jutok el oda veletek együtt, de remélem, hogy egy népként juttok el az Ígéret Földjére. Ezért boldog vagyok ma este, nem aggodalmaskodom. Embertől nem félek, mert látták szemeim az Ígéret Földjét. Legyen dicsőség a magasságban Istennek!”

Felhasznált irodalom

- Adamik Tamás, Avar János, Bencédy János et al.: *22 híres beszéd*. Szerk. Székely Éva. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest 1995, 380–385.
- Bitzer, Lloyd F.: The Rhetorical Situation. In: Lucaites, John Louis Condit – Celeste Michelle – Caudill, Sally (eds.): *Contemporary Rhetorical Theory: A Reader*. The Guilford Press, New York 1999, 217–225.
- Branch, Taylor: *Parting the Waters: America in the King Years 1954–1963*. Simon & Schuster, New York 1989.
- Carter, Dan T.: *The Politics of Rage: George Wallace, the Origins of the New Conservatism, and the Transformation of American Politics*. Simon & Schuster, New York 1995.
- Clayborne Carson et al. (eds.): *The Papers of Martin Luther King, Jr. Volume V: Threshold of a New Decade, January 1959 – December 1960*. University of California Press, Berkeley 2005.
- Cleage, Albert B. Jr.: *Black Messiah*. Sheed and Ward, New York 1968.
- Cone, James H.: *A Black Theology of Liberation, Fourtieth Anniversary Edition*. Orbis Books, New York 2010.
- Gadamer, Hans-Georg: *Igazság és módszer*. Budapest, Gondolat 1984.
- Jones, Clarence B.: On Martin Luther King Day, remembering the first draft of “I Have a Dream”. In: *The Washington Post*, Sunday, January 16, 2011.
- King, Martin Luther Jr.: *Stride Toward Freedom: The Montgomery Story*. Beacon Press, Boston 2010.
- Lischer, Richard: *The Preacher King, Martin Luther King Jr. and the Word that Moved America*. Oxford University Press, New York 1995.
- McGrath, Alister E.: *Bevezetés a keresztény teológiába*. Osiris, Budapest 1995.
- Martin Luther King Jr. – *Acceptance Speech*. Ld. Nobelprize.org. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1964/king-acceptance_en.html (Letöltés: 2013. nov. 25.)
- Warren, Mervyn A.: *King Came Preaching: The Pulpit Power of Dr. Martin Luther King, Jr.* InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois 2001.
- Washington, Joseph R.: *Black Religion: The Negro and Christianity in the United States*. Beacon Press, Boston 1964.
- William G. Thomas III: *Television News and the Civil Rights Struggle: The Views in Virginia and Mississippi*. Ld. <http://southernspaces.org/2004/television-news-and-civil-rights-struggle-views-virginia-and-mississippi#section6> (Letöltés: 2013. nov. 27.)